

L Aiduntamissuunnitelma Vattajan Natura 2000-alueelle

Metsähallitus
Pohjanmaan luontopalvelut, Vaasa
Lena Wargén
2006

KUVAILEHTI

Julkaisija	Metsähallitus	JULKAISUAIKA
TOIMEKSIANTAJA		HYVÄKSYMISPÄIVÄMÄÄRÄ
LUOTTAMUKSELLISUUS	Julkinen	DIAARINUMERO 1362/42/2006
SUOJELUALUEYYPPI/ SUOJELUOHJELMA	Harjunsuojeluohjelma, rannansuojeluohjelma	
ALUEEN NIMI	Vattajaniemi	
NATURA 2000 -ALUEEN NIMI JA KOODI	FI1000017 Vattajaniemi	
ALUEYKSIKKÖ	Pohjanmaan luontopalvelut	
TEKIJÄ(T)	Lena Wargén	
JULKAISUN NIMI	Laiduntamissuunnitelma Vattajan Natura 2000-alueelle	
TIIVISTELMÄ	<p>Vattajan Natura 2000-alue (FI1000017) sijaitsee Lohtajan kunnassa Keski-Pohjanmaalla, noin 30 km Kokkolasta pohjoiseen. Natura-alue koostuu kahdesta erillisestä osa-alueesta, joiden yhteinen pinta-ala on noin 4000 ha. Myös rannansuojeluohjelma (RSO 100064) ja harjunsuojeluohjelma (HSO 100093) koskevat Vattajaa. Sen lisäksi alue lasketaan Suomen tärkeimpiin lintualueisiin (FINIBA) ja Keski-Pohjanmaan liitto on luokitellut alueen tärkeäksi maisema-alueeksi.</p> <p>Vuonna 2005 aloitettiin Vattaja Dyyni-LIFE, joka koskee pohjoista Natura 2000-osa-aluetta (noin 1600 ha). Life-projektia kutsutaan nimellä: ”Dyynien ja kosteikkojen entisöinti Vattajan harjoitus- ja ampuma-alueella”. Vattajan Dyyni-LIFEin tavoitteena on jälleenrakentaa ja säilyttää Vattajan luonto kasveineen ja eläimistöineen sekä lisätä alueella toimivien ja liikkuvien tietoisuutta Natura 2000:ssa luonnonsuojelua koskevista määräyksistä. Tämä laiduntamissuunnitelma toteutetaan osana LIFE-projektia.</p> <p>Natura 2000-osa-alueen pohjoinen osa on yksi Suomen puolustusvoimien tärkeimmistä sotilaallisista harjoitus- ja tykistöalueista. Aluetta käytetään harjoituksiin ympäri vuoden ja harjoitusvuorokausien määrä ylittää 200. Vattaja on samalla maamme suurin ja edustavin lentohiekka-alue. Peräti 37 % Suomen harmaista dyyneistä on tällä alueella.</p> <p>Paikallisväestö hyödynsi kauan Vattaja-aluetta yhteisenä laidunalueena. Jo 1700-luvulla hevosia pidettiin kesälaitumella lentohiekka-alueella. Intensiivinen laiduntaminen myötävaikuttanut dyynialueiden umpeenkasvamisen hidastumiseen borealisessa ilmavyöhykkeessä vallitsevaan tilanteeseen verrattuna. 1950-luvulla alueen käyttö laidunmaana lakkasi maanviljelyn muuttuessa ja alueen siirtyessä puolustusvoimille.</p> <p>Suunnitelman toimenpiteiden tavoite on ryhtyä uudelleen laiduntamaan alueella, jonka luonnon laiduntaminen on pitkän ajan kuluessa muovannut.</p> <p>Suunnitelman mukaan Vattajan laiduntamispinta-ala tullaan lisäämään 84 hehtaariin. Laiduntamispinta-ala jaetaan kolmeen alueeseen. Tavoitteena olevan hakamaa-alueen luomiseksi raivataan puustoa noin 11,5 ha. Kahlaajien edellytysten parantamiseksi poistetaan ruovikkoa 2 ha:n alalta ja raivataan vesakkoa ja puita 5,3 ha:n umpeen kasvaneelta alueelta.</p>	
AVAINSANAT	perinnebiotoppi, laidun, rantaniitty	
MUUT TIEDOT		
SARJAN NIMI JA NUMERO		
ISSN	ISBN (NIDOTTU) ISBN (PDF)	
SIVUMÄÄRÄ	KIELI	
KUSTANTAJA	PAINOPAIKKA	
JAKAJA	Metsähallitus, luonnonsuojelu	HINTA

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	3
2 ALUEEN HISTORIA JA LUONTO	4
2.1 YLEISKUVAUS	4
2.2 HISTORIA	4
2.3 NATURA 2000- LUONTOTYYPIIT.....	5
2.4 PERINNEBIOTOOPIT	9
2.5 LAJIT	10
2.6 NYKYINEN KÄYTTÖ.....	11
3 HOIDON JA HOITOTOIMENPITEIDEN TAVOITTEET SEKÄ ALUEELLISET TOIMENPITEET.....	11
3.1 HOIDON TAVOITTEET.....	11
3.2 HOITOTOIMENPITEIDEN KUVAUS.....	12
3.2.1 Jatkuvat toimenpiteet.....	12
3.2.2 Peruskunnostustoimenpiteet	13
3.3 TOIMENPITEET OSA-ALUEITTAIN	14
4 VAIKUTUS ALUEEN LUONTOON	16
4.1 UHKA-ANALYYSI.....	16
4.2 TOIMENPITEIDEN VAIKUTUS NATURA 2000- LUONTOTYYPPEIHIN, DIREKTIIVILAJEIHIN JA UHANALAIISIIN LAJEIHIN	16
5 SEURANTA	17
6 AIKATAULU JA KUSTANNUSARVIO	17
LÄHTEET.....	19

Liitteet:

Liite 1	Suojeluohjelma
Liite 2	Natura 2000-luontotyyppit
Liite 3	Laidunalue 1:n kuviokartta
Liite 4	Toimenpidekartta laidunalue 1:lle
Liite 5	Laidunalue 2:n kuviokartta
Liite 6	Toimenpidekartta laidunalue 2:lle ja 3:lle
Liite 7	Laidunalue 3:n kuviokartta
Liite 8	Toimenpidealueiden kuviotiedot

1 JOHDANTO

Vattajan Natura 2000-alue (FI1000017) sijaitsee Lohtajan kunnassa Keski-Pohjanmaalla, noin 30 km Kokkolasta pohjoiseen (kuva 1). Natura-alue koostuu kahdesta erillisestä osa-alueesta, joiden yhteinen pinta-ala nousee noin 4000 hehtaariin. Vattajaa koskevat myös rannansuojeluohjelma (RSO 100064) ja harjunsuojeluohjelma (HSO 100093) (liite 1). Sen lisäksi alue lasketaan Suomen tärkeimpiin lintualueisiin (FINIBA) ja Keski-Pohjanmaan liitto on luokitellut alueen tärkeäksi maisema-alueeksi. Vuosina 1952-1956 alue pakkolunastettiin ja nykyään se on yksi Suomen puolustusvoimien tärkeimmistä harjoitusalueista.

Kuva 1. Suunnittelualan sijainti on merkitty punaisella suorakulmiolla.

Vuonna 2005 aloitettiin Vattaja Dyyni-LIFE. Life-projektia kutsutaan nimellä: ”Dyynien ja kosteikkojen entisöinti Vattajan harjoitus- ja ampuma-alueella” ja se koskee pohjoista Natura-aluetta (noin 1600 ha). Vattajan Dyyni-LIFEin tavoitteena on jälleenrakentaa ja säilyttää Vattajan luonto kasveineen ja eläimistöineen sekä lisätä alueen luonnossa toimivien ja liikkuvien tietoisuutta Natura 2000 luonnonsuojelumääräyksistä. Tämä laiduntamissuunnitelma toteutetaan osana LIFE-projektia.

Aikaisemmin on suoritettu seuraavia luontotutkimuksia ja luontoinventointeja: Puolustusvoimien Vattajan harjoitusalueen luontoinventointi (1989), Lohtajan leirialueen luonnonvarojen hoito- ja käyttösuunnitelma vuosille 1996–2005 (1996), Lohtajan leirialueen luontotyypin tilan arviointi (2001), Lohtajan ampuma- ja harjoitusalueen maankäytön luontovaikutukset (2004). Lisäksi

metsätaloussuunnitelmia on laadittu vuosille 1957–1966, 1972–1981 ja 1983–1994. LIFE-projektin puitteissa alueelle tehdään hoito- ja käyttösuunnitelma.

Suunnitelman mukaan Vattajan laidunpinta-ala lisätään 84 hehtaariin. Laidunpinta-ala jaetaan kolmeen alueeseen.

Hakamaa-alueen aikaansaamiseksi raivataan puustoa 11,5 ha:n alalta.

Erityisesti kahlaajien edellytysten parantamiseksi, poistetaan ruovikkoa noin 2 ha:n alalta ja raivataan vesakkoa ja puita umpeen kasvaneelta noin 5,3 ha:n alueelta.

Lausunnot pyydetään sekä Länsi-Suomen ympäristökeskukselta että puolustusvoimilta.

2 ALUEEN HISTORIA JA LUONTO

2.1 YLEISKUVAUS

Natura 2000-osa-alueen pohjoinen osa on Suomen puolustusvoimien tärkeimpiä harjoitus- ja tykistöalueita. Aluetta käytetään harjoitukseen ympäri vuoden ja harjoitusvuorokausien määrä ylittää 200.

Vattaja on samalla maamme suurin ja edustavin lentohiekka-alue. Peräti 37 % Suomen harmaista dyneistä löytyy alueelta. Alue on myös tärkeä koko Euroopan luonnonsuojelualueverkostolle, koska Vattaja on boreaalisen ilmastovyöhykkeen suurin dyynimaisema.

Yli 450 ha on avointa hiekkakenttää ja yhtenäisen hiekkarannan pituus on noin 15 km. Lähinnä merta on avoimia hiekkadyynejä, jotka muuttuvat mäntyvaltaisiksi metsiksi sisämaahan päin mentäessä. Alueen luonto on hyvin karua ja tuulelle altista. Alueen maankohoaminen on noin 8-9 mm vuodessa.

2.2 HISTORIA

Paikallisväestö on hyödyntänyt Vattajan aluetta yhteisenä laidunalueena kauan aikaa. Jo 1700-luvulla hevosia pidettiin kesälaitumella lentohiekka-alueella. Intensiivinen laiduntaminen myötävaikutti dyynialueiden umpeenkasvun hidastumiseen boreaalisen ilmastovyöhykkeen yleiseen tilanteeseen verrattuna.

Järvien rantaheinät niitettiin eläinten rehuksi. 1950-luvulla alueen käyttö laidunmaana lakkasi maanviljelyn muuttuessa ja alueen siirtyessä puolustusvoimille. Puolustusvoimien hallinnassa alueella harjoitettiin ensisijaisesti metsätaloutta (Hannila ym. 1989).

Vanhimpien fossiilidyynien välissä on ollut paljon pieniä kosteikkoja ja matalia järviä, joiden pintaa laskettiin luultavasti jo 1700-luvulla, jotta saataisiin rantaniittyjä. 1950-luvun jälkeen järviä kuivattiin metsäntuotantoalueiksi. Kuivaukset muuttivat kosteikot sekä pikkujärvet lehtipuumetsiksi ja pensaikkoalueiksi (Hannila ym. 1989).

2.3 NATURA 2000- LUONTOTYYPIT

Suunnittelualue inventoitiin syksyllä 2005. Luontotyyppien määrittämisessä on käytetty Natura 2000-luonto-opasta (Airaksinen & Karttunen 2001). Alla on taulukko Natura 2000-luontotyyppien pinta-aloista ja esiintymisestä Vattajalla. Liite 2 on kartta luontotyyppien esiintymisestä (luontotyypit 1110 ja 1640 puuttuvat kartalta) (Lähde: Sigma Konsultit Oy).

Natura 2000-luontotyyppi	Koodi	Ha	Sijaitsee suunnitelluilla laidunalueilla
Vedenalaiset hiekkasärkät	1110	>500	x
Rannikon laguunit*	1150	4,2	x
Merenrantaniityt*	1630	2	x
Itämeren hiekkarannat	1640	27,1	x
Liikkuvat alkiovaiheen dyynit	2110	9,8	x
Liikkuvat rantakauradyynit (valkoiset dyynit)	2120	40,3	x
Kiinteät ruohokasvillisuuden peittämät dyynit (harmaat dyynit)*	2130	59,3	x
Kiinteät, kalkittomat <i>Empetrum nigrum</i> -variksenmarjadyynit*	2140	35,7	
Metsäiset dyynit	2180	76,9	x
Dyynialueiden kosteat soistuneet painanteet	2190	2,3	x
Pikkujoet ja purot	3260	0,6	
Vaihettumissuot ja rantasuot	7140	8,6	x
Maankohomisrannikon primäärisukessiovaiheiden luonnontilaiset metsät*	9030	28,7	x
Hakamaat ja kaskilaitumet	9070	1,0	x
Metsäluhdat*	9080	0,6	x

Taulukko 1. Natura 2000-luontotyyppijä Vattajalla. Priorisoidut luontotyypit on merkitty tähdellä.

Alla on lyhyt kuvaus suunnitelluilla laidunalueilla esiintyvistä Natura 2000-luontotyypeistä.

Vedenalaiset hiekkasärkät (1110)

Vedenalaiset hiekkasärkät ovat jatkuvasti meriveden peitossa olevia hiekkasärkkiä. Niitä esiintyy alle 20 m syvyydessä eikä niissä ole kasvillisuutta. Vedenalaisilla hiekkasärkillä on suuri merkitys useimmille kalalajeille.

Vedenalaiset hiekkasärkät ympäröivät koko Vattaja-alueen rantoja. Ääriviivat perustuvat lentokuviin. Tästä syystä luontotyyppin todellista pinta-alaa ei voida määritellä.

Rannikon laguunit * (1150)

Rannikonläheisillä laguuneilla tarkoitetaan matalia merenlahtia, fladoja, silmäkkeitä ja laguunimaisia lahtia, jotka ovat matalia, selkeästi rajattuja vesialtaita, jotka yhä edelleen ovat enemmän tai vähemmän yhteydessä mereen. Veden vaihtuvuus meriveden kanssa on rajoittunut esim. pohjakynnysten tai salmien kautta tapahtuvaan vaihtumiseen. Tunnusmerkkejä ovat kehittyneet kaislikkovoitto ja rehevä kelluvalehtinen kasvillisuus.

Vattajalla tätä luontotyyppiä esiintyy pohjoisella Vattunginpauhalla.

Merenrantaniityt * (1630)

Rantaniityille on ominaista matalakasvuinen kasvillisuus. Rantaniityjen kasvillisuuteen vaikuttaa mm. jääeroosio ja maankohoaminen. Veden kasvanut ravintomäärä ja perinteisen maankäytön puute, kuten laiduntamisen ja heinänkorjuun puuttuminen, ovat johtaneet kaislikon tunkeutumiseen Vattajan rantaniityille.

Jotta luontotyyppi luokiteltaisiin Itämeri-tyypin boreaaliseksi merenrantaniityksi, täytyy isoimman osan alueesta olla matalakasvuista rantaniityä eikä kaislikko saa olla hallitsevana.

Lahdenkroopin lahden alaosassa oleva rantaniitty on umpeenkasvanutta kaislikkoa, joten sen edustavuus on tällä hetkellä alhainen.

Itämeren hiekkarannat (1640)

Erityyppisiä, aaltojen muokkaamia hiekkarantoja, missä yksittäisiä kiviä tai lohkaraita voi esiintyä. Kasvillisuus on useimmiten niukkaa ja kasvittomia alueita näkyy yleisesti lähellä vedenrajaa.

Liikkuvat alkiovaiheen dyynit (2110)

Liikkuvat alkiovaiheen dyynit ovat dyynimuodostumien esiasteita. Liikkuvat dyynit muodostavat tavallisesti kapean nauhan vesilinjan ja ensimmäisen varsinaisen dyynivallin väliin. Tämä ensimmäinen hiekkadyynienmuodostumisvaihe on dynaaminen, johon tuuli ja meri vaikuttavat voimakkaasti. Dyynit koostuvat enimmäkseen paljaasta, helposti liikkuvasta hiekasta. Vähänlainen kasvillisuus on lajikäyhyä ja sitä esiintyy paikoitellen.

Liikkuvat alkiovaiheen dyynit esiintyvät yksittäisesti koko Vattajan rantaviivaa myöten.

Liikkuvat rantakauradyynit (valkoiset dyynit) 2120

Dyyninmuodostuksen toinen vaihe on liikkuvat hiekkadyynit, joilla kasvaa monivuotisia, hiekkaa sitovia olkikasveja. Suomessa tätä luontotyyppiä kuvaava laji on rantavehna (*Leymus arenarius*). Valkoiset dyynit ovat alkiovaiheen dyynejä korkeampia ja kasvillisuus on harvaa, joten valkoinen hiekka on hallitseva. Valkoiset dyynit syntyvät rannikoilla olevista liikkuvista alkiovaiheen hiekkadyyneistä (2110) ja rajoittuvat harmaisiin dyyneihin.

Tämän luontotyypin edustavuus vaihtelee voimakkaasti rannan eri alueilla armeijan toiminnan vuoksi.

Künteät ruohokasvillisuuden peittämät dyynit * (harmaat dyynit) (2130)

Tämä on dyynikehityksen kolmas kehitysvaihe. Sammal ja jäkälä ovat tunnusomaisia tälle luontotyypille ja ne peittävät kokonaan tai osittain maanpinnan - niittyalueella kasvaa myös ruohoja ja heiniä.

Tämän luontotyypin edustavuus vaihtelee voimakkaasti rannikolla armeijan toiminnan vuoksi.

Metsäiset dyynit (2180)

Enimmät metsäisistä dyyneistä ovat avoimen hiekkarannan tai dyynialueen ja varsinaisen metsän välissä. Humuskerros on ohut ja särkyä helposti. Primääridyynien puusto on yleensä matalaa harvassa kasvavine mäntyineen ja luo puustomaisen vaikutelman. Toissijaisissa dyyneissä kasvaa myös harmaaleppää ja muita lehtipuita. Variksenmarjat ovat hallitsevia yleensä niittyalueilla. Sammalta ja jäkälää on runsaasti.

Metsäisen hiekkadyynin tärkein tunnusmerkki on puiden tiheys ja korkeus.

Dyynien kosteat soistuneet painanteet (2190)

Dyynien kosteat soistuneet painanteet ovat kosteita tai veden täyttämiä hiekkadyyneissä olevia syvennyksiä. Painanteita on kahdenlaisia: pohjaveden luomia, ainoastaan kausittain märkiä deflaatioaltaita sekä jatkuvasti märkiä alueita. Dyynialueiden painanteet ovat kosteita tai märkiä syvennyksiä, jotka pohjavedestä johtuen ovat usein soistuneita ja ravinteikkaita.

Dyynialueiden kosteita soistuneita painanteita on Lahdenkroopin alueella.

Vaihtumisuot ja rantasuot (7140)

Luontotyyppiin kuuluu turvetta muodostavia, ravinneköyhässä tai kohtalaisen ravinneikkaassa maaperässä olevia kasviyhdyskuntia, joissa on sekä minerotrofisten ja ombrotrofisten tyyppien piirteitä. Luontotyyppi käsittää siis kasviyhdyskunnan laajan ja monimuotoisen ryhmän.

Tätä luontotyyppiä esiintyy sekä rantaa myötäilevillä alueilla että metsässä.

Maankohomiserannikon primäärisukessiovaiheiden luonnontilaiset metsät * (9030)

Maankohomiserannikon primäärisukessiometsät kattavat koko pensas- ja metsäkehitysjärjestelmän, johon kuuluvat kaikki maankohomisen myötä syntyneet vyöhykkeet. Laiduntaminen tai kotitarvepuunotto eivät estä alueen kuulumista tähän luontotyyppiin. Primaarimetsien kasvillisuustyyppit voivat vaihdella suurestikin.

Primaarimetsää esiintyy mm. alueen pohjoisosassa sekä Lahdenkroopin länsiosassa.

Hakamaat ja kaskilaitumet (9070)

Luontotyyppi muodostaa kasvillisuusmosaiikin, joka sisältää avoimia metsiä sekä puu- ja pensasmetsikköjä ja niiden välissä olevia aukeita niittyjä. Tällaisen luontotyypin alueet ovat olleet kauan laitumena. Haan tunnistaa siitä, että siellä on enemmän niittykasveja kuin metsäkasveja.

Alueen pohjoisosassa on pieni, hakamaaksi luokiteltava alue. Pitkäpauhan lammaslaidunta ei ole käytetty 50 vuoteen mutta alueen hakamaata muistuttavat piirteet ovat kuitenkin vielä havaittavissa. Laiduntaminen aloitettiin uudestaan kesällä 2004 ja samanaikaisesti raivattiin myös puustoa.

Metsäluhdat * (9080)

Metsäluhdalla tarkoitetaan metsiä, joihin järvi- tai jokivedet vaikuttavat joko jatkuvasti tai ainakin pitkiä aikoja kerrallaan. Yleensä metsäluhdat kärsivät myös tulva- ja pohjavesien vaikutuksista. Metsäluhtia esiintyy etupäässä järvi- ja jokirannoilla. Puustossa on luonteenomaista myös lehtipuuvaltaisuus.

Metsäluhtaa esiintyy Niitunojan suussa.

2.4 PERINNEBIOTOOPIT

Perinnebiotoopit ovat satojen vuosien ihmistyön tulosta. Ne ovat pääasiassa heinänkorjuun ja laiduntamisen muovaamia luontotyyppisiä. Perinnebiotooppien säilyttäminen vaatii jatkuvaa huolenpitoa. Perinnebiotooppeihin kuuluviksi luetaan erilaiset niityt, lehdesniityt, haat, metsälaitumet, nummet ja kaskimetsät. Puustoihin perinnebiotooppeihin kuuluvat metsälaitumet ja hakamaat ja avoimiin perinnebiotooppeihin kuuluvat puolestaan merenrantaniityt (Perinnebiotooppien hoitokortti 5).

Vattajalla on seuraavanlaisia perinnebiotooppeja:

Rantaniityt

Rantaniittyjä esiintyy Lahdenkroopin alueella.

Merenrantaniitylle ovat luonteenomaisia alimman ja korkeimman vedenkorkeuden väliset vyöhykkeet. Heinänkorjuun ja laidunnuksen lopettamisen sekä veden rehevöitymisen myötä rantaniityt ovat kasvamassa umpeen ja tiheät kaislikot leviävät. Tämän seurauksena myös rantaniittyjen lajikoostumus on yksipuolistunut.

Hyvässä kunnossa oleva rantaniitty muodostaa tärkeän elinympäristön monelle pesivälle kahlaajalajille.

Metsälaidun

Noin 23 ha suuruista aluetta Vattajan pohjoisosassa on vuodesta 2004 lähtien käytetty lammaslaitumena. Noin 11 ha voidaan nykyään luokitella metsälaitumeksi.

Metsälaitumiksi määritellään sellaiset metsäalueet, joilla karjaa laidunnetaan ja joiden kasvillisuudesta osa on niittykasveja. Tällaisella alueella on runsaasti ruohoja ja heiniä ja metsäkasvillisuudessa on selviä laiduntamisjälkiä. Aluskasvillisuutta hallitsevat kuitenkin metsälajit ja puusto peittää yli 35 % (Perinnebiotooppien hoitokortti 5) alueesta.

Hakamaa

Nykyisin laitumena olevasta 23 ha:n suuruisesta alueesta yhden hehtaarin voi tällä hetkellä luokitella hakamaaksi.

Haassa kasvaa harvaan puita ja niittykasvillisuus on runsaampaa kuin metsäkasvillisuus. Perinteisesti on hakamaista otettu puita kotikäyttöön ja puukanta on tarkoituksella harvennettu, jotta karjalla olisi enemmän syötävää. Erityisesti kuusia on poistettu (Perinnebiotooppien hoidon ohjevihkonen 2).

Puuston latvuspeittävyys voi vaihdella paljon, mutta on useimmiten 10–35 %. Yleinen vaikutelma on puiden vähyys ja puoliaukeus. Edustavilla hakamailla puukannan ikä vaihtelee ja myös lahonnutta puuta on jonkin verran (Perinnebiotooppien hoitokortti 2). Hakamailla on niitty- ja puuryhmäalueiden vaihtelu tavallista (Perinnebiotooppien hoitokortti 5).

2.5 LAJIT

Koko Natura-alue on karua eikä sen vuoksi tarjoa suojaa tai ravintoa kovin suurelle eliömäärälle. Lintujen näkökulmasta katsottuna, arvokkaimpia alueita ovat osittain soistuneet merenrannat ja rantaniityt.

<i>Tieteellinen nimi</i>	Suomen-kielinen nimi	Direktiivi-laji	Uhanalaisuus-luokka
<i>Calidris alpina schinzii</i>	Etelänsuosirri	x	CR
<i>Chalidris temminckii</i>	Lapinsirri		VU
<i>Cygnus cygnus</i>	Laulujoutsen	x	LC
<i>Grus grus</i>	Kurki	x	LC
<i>Larus ridibundus</i>	Naurulokki		VU
<i>Larus fuscus</i>	Selkälokki		VU
<i>Perdix perdix</i>	Peltopyy		NT
<i>Philomachus pugnax</i>	Suokukko	x	NT
<i>Podiceps auritus</i>	Mustakurkku-uikku	x	LC
<i>Phylloscopus collybita</i>	Tiltalti		VU
<i>Saxicola rubetra</i>	Pensastasku		NT
<i>Sterna albifrons</i>	Pikkutiira	x	EN
<i>Sterna hirundo</i>	Kalatiira	x	LC

<i>Sterna paradisaea</i>	Lapintiira	x	LC
<i>Tringa glareola</i>	Liro	x	LC

Taulukko 2. Vattajan direktiivilajit Lintudirektiivin liiteen 1:n mukaan (79/409/EU) sekä uhanalaiset lajit. Uhanalaisuusluokat ovat IUCN-luokituksen mukaiset (2000): (CR=äärimmäisen uhanalaiset, VU=vaarantuneet, NT=silmälläpidättävät, LC= elinvoimaiset). Lähde: www.ymparisto.fi, Lohtajan ampuma - ja harjoitusalueen maankäytön luontovaikutukset sekä LIFE-hakemus.

Lapinsirri (*Chalidris temminckii*) (VU) on aikaisemmin pesinyt Jussinpauhalla (Lähde: Lohtajan ampuma- ja harjoitusalueen maankäytön luontovaikutukset).

Alueella esiintyy viisi uhanalaista perhoslajia; dyynisukkulakoi (*Scythris empetrella*) (VU), saharietayökkönen (*Euxoa recussa*) (VU), vajayökkönen (*Standfussiana simulans*) (VU), korukaitakoi (*Eulamprotes superbella*) (VU) ja hietikkolude (*Gonianotus marginepunctatus*) (VU).

2.6 NYKYINEN KÄYTTÖ

Natura 2000-osa-alueen pohjoisosa on yksi Suomen puolustusvoimien tärkeimmistä sotilaallisista harjoitus- ja tykistöalueista. Aluetta käytetään harjoituksiin ympäri vuoden ja harjoitusvuorokausien määrä ylittää 200.

Alueen pohjoisosassa on 23 ha suuruinen alue ollut laidunkäytössä vuodesta 2004 saakka. Alueelle on laadittu laiduntamissopimus vuosille 2004–2009.

Alueella olevat hiekkadyynit ovat suosittu virkistysalue.

3 HOIDON JA HOITOTOIMENPITEIDEN TAVOITTEET SEKÄ ALUEELLISET TOIMENPITEET

3.1 HOIDON TAVOITTEET

Toimenpiteiden tavoitteena on aloittaa laiduntaminen jälleen alueella, jossa laiduntaminen on jo kauan muovannut luontoa. Tavoitteena on, että laiduntamisaluetta laajennetaan projektin aikana 84 hehtaariin. Laajennetulla laiduntamisalueella pyritään lisäämään luontotyyppejä 1630 * (merenrantaniityt) ja 9070 (hakamaat ja kaskilaitumet) pinta-alaa sekä edustavuutta. Merenrantaniitytjen pinta-alatavoite on 5 ha ja hakamaiden on noin 11,5 ha.

Umpeenkasvaneen rantaniityn entisöintitoimenpiteillä pyritään monipuolistamaan lintukantaa sekä lisäämään yksilömäärää.

Hoidon tarkoitus on myös selvittää, onko laiduntaminen sopiva hoitomenetelmä aukeiden dyynityyppien säilyttämiseen.

3.2 HOITOTOIMENPITEIDEN KUVAUS

Perinnebiotooppien hoidossa on kaksi pääkohtaa: kertaluonteinen peruskunnostus ja jatkuva, toisin sanoen vuosittainen tapa. Tärkeimmät vuosittaiset hoitomenetelmät ovat laiduntaminen ja niitto (Perinnebiotooppien hoitokortti 4).

Vattajan hoitotoimiin kuuluvat jatkuva laiduntaminen sekä seuraavat peruskunnostustoimenpiteet: heinän niitto, vesakon raivaus, katajien raivaus sekä puuston harvennus. Peruskunnostuksen tarkoituksena on parantaa laidunnuksen edellytyksiä.

3.2.1 Jatkuvat toimenpiteet

Laiduntaminen

Luonnollisin tapa ja erityisesti puustoisilla alueilla ainoa keino hoitaa perinnebiotooppeja on nykyään laiduntaminen. Laiduntaminen lisää kasvupaikan valon ja lämmön määrää sekä vähentää maan ravinnemäärää (Perinnebiotooppien hoitokortti 1).

Laiduneläinten valinnassa täytyy huomioida perinnebiotooppien laiduntamishistoria ja perinteet sekä eri eläinlajien ravinnonottotavat ja sopivuus luonnonlaiduntamiseen (Perinnebiotooppien hoitokortti 1). Vattajalla lammas on paras vaihtoehto tällä hetkellä. Lampaat sopivat tavallisesti parhaiten laiduneläimiksi kuiville niityille ja hakamaille ja ne selviytyvät pienituottoisilla alueilla, jos pinta-ala on riittävän suuri. Lampaat kuitenkin välttävät märkiä ja kosteita paikkoja nautaeläimiä ja hevosia useammin. Lampaat ovat kuitenkin ylivoimaisia laiduntajia vesakkoa vastaan taisteltaessa (Perinnebiotooppien hoidon ohjevihkonen 4).

Laiduntamispaine määritellään eläinlajin tai rodun sekä alueen kulumiskestävyuden ja hoitotilanteen mukaan. Laiduntamispaine voi olla erikoisesti peruskunnostusvaiheessa tavallista korkeampi (Perinnebiotooppien hoidon ohjevihkonen 2). Alue 1:n laiduntamispaine ei saa ylittää 1,5 eläintä/ ha. Laidunalue 2 on paljon karumpi kuin alue 1 ja siellä suositellaan laiduntamispaineeksi 0,5 eläintä/ha. Alueella 3 laiduntamispaineeksi suositellaan 1,0 eläin/ha.

Vattajan laidunkausi sopeutetaan armeijan toimintaan. Laidunkaudesta sovitaan vuosittain armeijan kanssa.

3.2.2 Peruskunnostustoimenpiteet

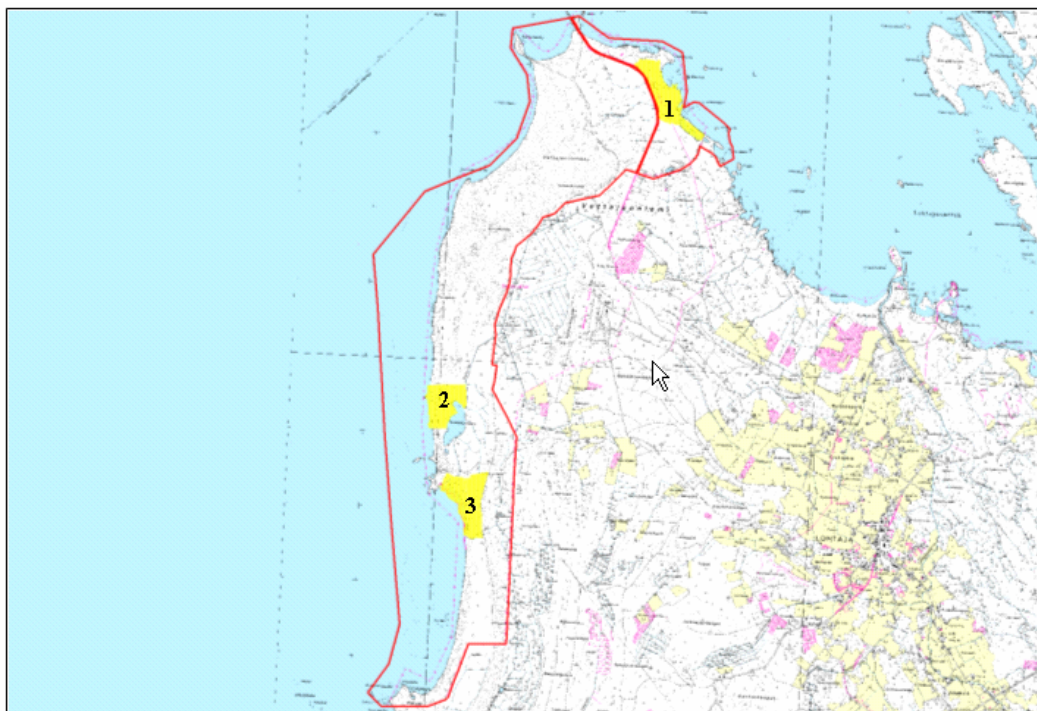
Metsälaitumen raivauksella lisätään maanpintaan ulottuvaa valomäärää ja siten suositaan ruohokasvillisuutta ja saadaan aikaan hakamaarakenne.

Puuta kasvavan perinnebiotoopin raivauksessa täytyy vanhat ja kuolleet puut säästää (Perinnebiotooppien hoidon ohjevihkonen 2). Kaikki nuoret kuuset ja kuusentaimet poistetaan, yksittäiset suuremmat kuuset ja kuusiryhmät jätetään. Katajat raivataan siten, että ainoastaan katajaryhmiä jää jäljelle. Muu puusto harvennetaan, erityisesti nuoret koivut ja pajut poistetaan. Tavoite on saada aikaan selkeitä puuryhmiä. Raivaus suoritetaan raivaussahalla ja moottorisahalla. Raivausjäänökset kootaan ja poistetaan alueelta.

Pitkään hoitamatta olleet rantaniityt täytyy kunnostaa ennen varsinaisen hoitamisen aloittamista (laiduntamista). Tavallisimmat kunnostustoimenpiteet ovat puiden ja pensaiden raivaus sekä heinän niitto tai tiheän kaislikon polttaminen. Pienemmät puut poistetaan juurineen (Perinnebiotooppien hoitokortti 8). Heinän niitolla ja kasvillisuuden poistamisella on tarkoitus lisätä perinnebiotoopin aukeutta ja valomäärää sekä vähentää maaperän ravinnemäärää (Perinnebiotooppien hoitokortti 2). Heinän niittäminen vähentää isokasvuisten ja rehevien kasvien kilpailukykyä ja niiden tilalle kasvaa matalakasvuista, valoa ja lämpöä suosivaa kasvillisuutta.

Vattajan umpeenkasvaneiden rantaniittyjen kunnostus aloitetaan vesakon ja puuryhmien raivauksella. Jos mahdollista, myös juuret poistetaan. Raivaamisjätteitä voi jonkin verran käyttää polttopuiksi. Loppu kootaan ja poltetaan paikanpäällä. Raivaus suoritetaan raivaussahalla ja tarvittaessa moottorisahalla. Ruovikon niiton voi tehdä traktorilla talvella jään päältä tai syksyllä, jolloin niittojätteet kootaan ja poltetaan. Ruovikon voidaan tarvittaessa niittää uudestaan. Vaihtoehtoisesti ruovikko voidaan polttaa talvella. Sopiva vaihtoehto valitaan sään perusteella.

3.3 TOIMENPITEET OSA-ALUEITTAIN

Kuva 2. Vattajaan suunnitellaan kolme laidunaluetta (merkitty keltaisella). Natura 2000-alueen raja on merkitty punaisella.

Laidunalue 1 (pohjoinen haka)

Vuodesta 2004 alkaen Ohtakariin menevän tien pohjoispuolella olevaa 23 ha suuruisia aluetta on käytetty laitumena. Umpeenkasvanut hakamaa-alue raivattiin samana vuonna kuin laiduntaminen aloitettiin.

Laiduntamisaluetta laajennetaan noin 8 ha verran tien suuntaan (kuviot 5, 8, 8.1, 8.2, 8.4 ja 44.3). Jo raivatulta alueelta poistetaan vielä lisäksi katajaa (kuviot 7.7 ja 7.8). Noin 10 ha suuruiselta alueelta harvennetaan puustoa (pienet kuuset, pajut ja pienemmät koivut) ja selvemmat puuryhmät jätetään (kuviot 7, 8, 8.1, 8.2, 8.4). Raivauksilla yritetään saada aikaan hakamaaluonteinen alue. Liitteessä 3 on kartta laidunalueen 1 kuvioista ja liitteessä 8 kuviotiedot. Liite 4 on toimenpidekartta.

Kahlaajien elinedellytysten parantamiseksi puustoa poistetaan 1,5 ha:n suuruiselta alueelta (kuviot 45.2, 45.3, ja 45.4). Raivausjäännökset kerätään kasoihin ja poistetaan alueelta. Myös aikaisempien raivausten raivausjätteet poistetaan alueelta.

Laiduntamisalue 1 käsittää peruskunnostuksen jälkeen 30 ha:n suuruisen laidunalueen, josta noin 7 ha voidaan luokitella metsälaitumeksi ja 11,5 ha hakamaaksi.

Uutta aitaa tarvitaan noin 1200 m.

Olemassa olevalla laidunalueella laiduntamispaine on ollut aika korkea, noin 2 lammasta/ha. Tulevaisuudessa laiduntamispaineeksi suositellaan korkeintaan 1,5 lammasta/ha, mikä tarkoittaa yhteensä 45 lammasta.

Laidunalue 2 (Lahdenkroopin luoteispuolella)

Lahdenkroopin luoteispuolelle suunnitellaan laiduntamisaluetta 2. Laiduntamisalue tulee olemaan 24 ha:n suuruinen. 3 ha laidunalueesta tulee sijaitsemaan dyyneillä. Tällä laitumella ei suoriteta puustoa koskevia toimenpiteitä. Liite 5 on alueen kuviokartta ja liitteessä 8 esitetään kuviotiedot. Laiduntamisalueen laajuus näkyy liitteestä 6.

Laiduntamisalue 2 on karumpi kuin alue 1 ja sen vuoksi laiduntamispaineen täytyy myös olla matalampi. 0,5 eläintä/ha on suositeltava laiduntamispaine, joten koko määrä olisi siten 12 lammasta. Laidunalueelle tarvitaan noin 1250 m aitaa ja ainakin kaksi porttia.

Laidunalue 3 (Lahdenkroopista etelään)

Noin 30 ha:n suuruinen alue aidataan Lahdenkroopista etelään. Noin 13 ha tulee olemaan metsälaidunta ja 2 ha dyynilaidunta. Ojan yli rakennetaan silta, jotta lampaat pääsevät kulkemaan isommalla alueella.

2 ha:n suuruinen lahdessa oleva ruovikkoalue (kuviot 304.4, 304.5 ja 304.6) niitetään joko niittokoneella syksyllä tai poltetaan talvella. Jos ensimmäinen vaihtoehto valitaan, kootaan niittojäte ja poltetaan paikanpäällä. Ruovikkoalueen ympärillä on 3,8 ha:n suuruinen alue (alueet 304.1 ja 304.2), jolla vesakko on saanut yliotteen. Kahlaajien elinedellytyksien parantamiseksi vesakko täytyy poistaa raivaus- tai moottorisahalla.

Liite 7 on alueen kuviokartta ja kuviotiedot löytyvät liitteestä 8. Liite 6 on toimenpidekartta.

Alueen laiduntamispaineeksi suositellaan 1 lammas/ha, joten koko määrä olisi 30 eläintä. Noin 1250 m aitaa ja ainakin yksi portti tarvitaan.

Taulukko 3. Toimenpiteet sekä hehtaarimäärät.

Laidunalue	Toimenpide	Ha
1	Vesakon raivaus	1,5
	Puiden raivaus	11
	Katajan raivaus	2

	Laidun	30
2	Laidun	24
3	Niitto	2
	Vesakon raivaus	3,8
	Laidun	30

4 VAIKUTUS ALUEEN LUONTOON

4.1 UHKA-ANALYYSI

Sekä liian matalaa että liian korkeaa laiduntamispainetta täytyy välttää. Liian matala laiduntamispaine ei kannata, sillä umpeenkasvu vain jatkuu. Liian korkea laiduntamispaine kuluttaa aluetta liian paljon. Jokaisen laidunkauden jälkeen täytyy laiduntamispaine arvioida uudelleen, jotta paras mahdollinen laiduntamispaine voitaisiin saavuttaa.

Myös eläinten hyvinvointi voi vaarantua. Turhan porttien auki jäämisen välttämiseksi, portteihin täytyy asentaa lukot. Avaimet jaetaan vastaaville tahoille. Aita täytyy rakentaa niin pitkälle veteen, että eläimet eivät voi karata. Aidan kunto täytyy tarkistaa ennen laiduntamiskauden alkua ja tarvittaessa aita täytyy korjata. Tiedotukset laiduntamisalueista täytyy panna ilmoitustauluille, jotta ihmiset olisivat tietoisia laiduntamisprojektista. Eläinten omistaja tarkistaa laitumet noin kerran viikossa.

4.2 TOIMENPITEIDEN VAIKUTUS NATURA 2000-LUONTOTYYPPEIHIN, DIREKTIIVILAJEIHIN JA UHANALAISIIIN LAJEIHIN

Laidunnuksen vaikutus

Sopivalla laiduntamispaineella estetään aukeiden dyynityyppien (2120 ja 2130*), rantaniittyjen (1630*) sekä hakamaa-alueen (9070) umpeen kasvaminen ja siten näiden Natura 2000- luontotyyppien pinta-ala laiduntamisalueilla säilytetään. Rantaniityn (1630*) ja hakamaan (9070) osuus kasvaa laiduntamisen seurauksena.

Laiduntaminen ei vähennä 9030* edustavuutta, vaan hidastaa sukkessiota.

Laiduntamisella ei ole myöskään kielteistä vaikutusta muihin laiduntamisalueeseen kuuluviin Natura 2000- luontotyypeihin.

Raivauksen vaikutus

Katajan raivaus hakamaalla (9070) estää umpeenkasvun sekä parantaa Natura 2000-luontotyyppien edustusta.

Puuston raivaus alueilla 7, 8, 8.1, 8.2, 8.4 lisää Natura 2000-luontotyyppi 9070:n pinta-alaa.

Alueiden 45.2, 45.3, 45.4, 304.1 ja 304.2 raivaus parantaa kahlaajien kuten lapinsirrin (*Chalidris temminckii*) (VU) elinedellytyksiä.

Niiton vaikutus

Niitto lisää Natura 2000-luonnontyyppi 1630:n pinta-alaa ja samalla edustavuus kasvaa. Niitto myös parantaa mm etelänsuosirrin (*Calidris alpina schinzii*) (CR), suokukon (*Philomachus pugnax*) (LC), liron (*Tringa glareola*) (LC) elinedellytyksiä.

5 SEURANTA

Vattaja-LIFE-projektin puitteissa tehdään erillinen seurantasuunnitelma. Laiduntamisalueiden seuranta kuuluu myös siihen suunnitelmaan.

On kuitenkin suositeltavaa, että matalalta korkeudelta tehty lentovalokuvaus suoritetaan ennen entisöintitoimenpiteitä sekä ensimmäisen vuoden laidunkauden jälkeen.

6 AIKATAULU JA KUSTANNUSARVIO

Laidunalueiden laajentaminen tehdään vuoden 2006 aikana. Laiduntamisalueen raivaukset suoritetaan vuoden 2006 aikana. Niiton/polttamisen sekä raivauksen voi suorittaa tarvittaessa vuonna 2007, jolloin myös lampaat siirretään laiduntamaan uusille laidunalueille. Projektissa on varattu varoja lampaiden valvontaa varten.

Taulukko 4. Aikataulu

Laiduntamisalue	Toimenpide	Ha	Ajankohta
1	Laiduntaminen	23	kesäkuu 2006
	Aitojen rakentaminen		2006
	Katajan raivaus		syksy 2006/kevät 2007

	Puuston raivaus		syksy 2006/kevät 2007
	Vesakon raivaus	1,5	syksy 2006/ kevät 2007
	Laiduntaminen	30	kesäkuu 2007
2	Aitojen rakentaminen		syksy 2006
	Laiduntaminen	24	kesäkuu 2007
3	Aidan pystytys		syksy 2006
	Vesakon raivaus	3,8	syksy 2006
	Ruvikon niitto/poltto	2	talvi 2007

Taulukko 5. Kustannusarvio

Laji	Yksikkökustannus	Määrä	Yhteensä
Verkko	2,3	4550	10465
Pylväät	2,5	800	2000
Portti + lukko	150	4	600
Aitojen rakentaminen	400 (2 hlö.)	14 päivää	5600
Raivaus hakamaaksi	200 (1 hlö.)	18 päivää	3600
Raivausjätteiden keräys	200 (1 hlö.)	5 päivää	1000
Raivausjätteiden poisto			2000
Kaislikon niitto	250	2	500
Vesakon raivaus	200 (1 hlö.)	12	2400
Raivausjätteiden poltto			1500
Yhteensä			29665

LÄHTEET

Airaksinen O. & K. Karttunen 2001. Natura 2000-luontotyyppiopas. Ympäristöopas 46.

Hannila, J., Heikkilä, T., Styrman, M. ja H. Tikkanen 1989. Puolustusvoimien Vattajan harjoitusalueen luontoinventointi. Lohtajan kunta, Vaasan Maanmittaustoimisto ja Ympäristöministeriö.

Lohtajan ampuma- ja harjoitusalueen maankäytön luontovaikutukset.

Lohtajan leirialueen luonnonvarojen hoito- ja käyttösuunnitelma vuosille 1996-2005. Puolustusministeriö. Helsinki.

Perinnebiotooppien hoitokortti 1. Laidunnus 2003. Priha, M. (toim.).
<http://www.mmm.fi/perinnebiotoopit/>

Perinnebiotooppien hoitokortti 2. Niitto 2003. Priha, M. (toim.).
<http://www.mmm.fi/perinnebiotoopit/>

Perinnebiotooppien hoitokortti 5. Hoidon suunnittelu 2003. Priha, M. (toim.).
<http://www.mmm.fi/perinnebiotoopit/>

Perinnebiotooppien hoitokortti 8. Merenrantaniityt 2003. Priha, M. (toim.).
<http://www.mmm.fi/perinnebiotoopit/>

Perinnebiotooppien hoidon ohjevihkonen 2. Puustoiset perinnebiotoopit, 2003. Jääskeläinen, E. (toim.). <http://www.mmm.fi/perinnebiotoopit/>

Perinnebiotooppien hoidon ohjevihkonen 4. Perinnebiotooppien hoitomenetelmät ja –kustannukset 2003. Jääskeläinen, E. (toim.).
<http://www.mmm.fi/perinnebiotoopit/>